Trimbos instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Alcoholgebruik tijdens het eerste jaar van de coronacrisis in Nederland: welke mensen (16+) zijn (veel) meer of (veel) minder alcohol gaan drinken?

Inleiding

Er zijn twee jaar verstreken sinds het begin van de coronacrisis. Verschillende fasen - gekenmerkt door strenge en minder strenge coronamaatregelen en door het (gedeeltelijk) open of gesloten zijn van horeca en winkels - wisselden elkaar af. Het is te verwachten dat de coronacrisis en -maatregelen gepaard zijn gegaan met veranderingen in het alcoholgebruik. Dankzij het vragenlijstonderzoek van de RIVM Corona Gedragsunit en GGD'en naar gedrag, welzijn en draagvlak krijgen we inzicht in de veranderingen in het alcoholgebruik tijdens de coronacrisis [1]. Deze factsheet toont hoe het alcoholgebruik tijdens het eerste jaar van de coronacrisis (17 april 2020-9 mei 2021) is veranderd t.o.v. vóór de crisis bij mensen van 16 jaar en ouder in Nederland. Daarnaast worden deze veranderingen uitgesplitst naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en de aanwezigheid van negatieve emoties en gevoelens.

Begrijpen hoe het alcoholgebruik tijdens de coronacrisis is veranderd t.o.v. ervoor is van belang om inzicht te krijgen in de gevolgen van de crisis op de publieke gezondheid van Nederlanders. Daarnaast is het essentieel om te bekijken hoe dit samenhangt met demografische kenmerken, zoals geslacht, leeftijd en opleidingsniveau én de aanwezigheid van negatieve emoties en gevoelens, zoals angst, neerslachtigheid en stress. Met name voor degenen die (veel) meer zijn gaan drinken tijdens de coronacrisis is het van belang om inzicht te krijgen welke kenmerken samenhangen met alcoholgebruik. Van al deze kenmerken is bekend dat ze samenhangen met alcoholgebruik [2], maar het is onduidelijk of ze ook samenhangen met veranderingen in het alcoholgebruik tijdens de coronacrisis.

Het doel van deze factsheet is het beschrijven van:

1. veranderingen in het alcoholgebruik tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis in Nederland;
2. welke mensen (16+) (veel) meer of (veel) minder alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis op basis van demografische kenmerken (geslacht, leeftijd en opleidingsniveau) en de aanwezigheid van negatieve emoties en gevoelens (angst, neerslachtigheid en stress).

Methode

Steekproef en procedure

Het design van het vragenlijstonderzoek is een 'dynamisch' cohort. Dit betekent dat een groep respondenten over een bepaalde tijd wordt gevolgd. Sommige respondenten deden met alle meetrondes mee, anderen stopten of stroomden later (weer) in. Het cohort is gebaseerd op bestaande panels van de GGD'en en latere instroom was mogelijk voor iedereen. Het vragenlijstonderzoek is demografisch niet representatief voor de Nederlandse bevolking (naar verhouding meer vrouwen, ouderen, hoogopgeleiden en mensen die in Nederland zijn geboren). Voor meer achtergrondinformatie over de steekproef en de procedure van het vragenlijstonderzoek wordt verwezen naar de website van het RIVM [3].

De data is verzameld voor het vragenlijstonderzoek van de RIVM Corona Gedragsunit en GGD'en. Deze factsheet maakt gebruik van de data van de eerste 12 meetrondes van het vragenlijstonderzoek die zijn verzameld in het eerste jaar van de coronacrisis in de periode 17 april 2020 t/m 9 mei 2021. Na meetronde 12 is alcoholgebruik op een andere manier uitgevraagd. Dit maakt dat de data t/m meetronde 12 niet goed vergelijkbaar zijn met de data ná meetronde 12 en daarom zijn latere meetrondes niet meegenomen. In de analyses zijn alleen respondenten meegenomen die minimaal twee keer de vragenlijst hebben ingevuld in meetronde 1 t/m meetronde 12. Voor een tijdspad van de 12 meetrondes, zie Kader 1.

Het aantal respondenten per meetronde varieerde tussen 89.934 (meetronde 1) en 47.354 (meetronde 11). Echter, niet alle vragen werden aan iedereen gesteld. Er waren drie blokken met vragen, respondenten kregen elke ronde één van de drie blokken. Dit, in combinatie met het criterium dat respondenten minimaal twee keer de vragenlijst moesten invullen resulteert dat de uiteindelijk geïncludeerde steekproeven tussen 10.000-13.000 respondenten op elke meetronde bevatten. Elke meetronde bevatte iets meer vrouwen (M=57%; range: 55-59%) dan mannen (M=43%; range: 41-45%) en bestond grotendeels uit volwassenen van 40 jaar of ouder (M=83%; range: 80-87%). Er deden zeer weinig jongeren en jongvolwassenen van 16 t/m 24 jaar (M=2%; range: 1-3%) mee aan het onderzoek. Daarnaast deden relatief meer hoogopgeleiden (M=64%; range: 64-65%) en relatief weinig middelbaar- (M=25%; range: 24-25%) en laagopgeleiden (M=10%; range: 9-11%) mee met het onderzoek [4]. Gedetailleerde informatie over het aantal respondenten per meetronde is te vinden in Tabel 1 (zie bijlagen).

Kader 1. Tijdspad van de eerste 12 meetrondes van het vragenlijstonderzoek van de RIVM Corona Gedragsunit en GGD'en.

Meetronde 1: 17-24 april 2020
Meetronde 2: 7-12 mei 2020
Meetronde 3: 27 mei - 1 juni 2020
Meetronde 4: 17-21 juni 2020
Meetronde 5: 8-12 juli 2020
Meetronde 6: 19-23 augustus 2020
Meetronde 7: 30 september - 4 oktober 2020
Meetronde 8: 11-15 november 2020
Meetronde 9: 30 december 2020 - 3 januari 2021
Meetronde 10: 10-14 februari 2021
Meetronde 11: 24-28 maart 2021
Meetronde 12: 5-9 mei 2021

Meetinstrumenten

Respondenten vulden een online vragenlijst in. Er werd gevraagd naar alcoholgebruik, demografische kenmerken en negatieve emoties.

Alcoholgebruik is gemeten op meetrondes 1 t/m 12 met de vraag 'Vergeleken met de periode vóór de coronacrisis, gebruik ik: 1) veel minder alcohol, 2) minder alcohol, 3) evenveel alcohol, 4) meer alcohol, 5) veel meer alcohol, 6) niet van toepassing, 7) weet ik niet). Alcoholgebruik is ingedeeld in drie categorieën: (veel) minder alcohol, evenveel alcohol en (veel) meer alcohol. Respondenten die aangaven 'niet van toepassing of 'weet ik niet' zijn buiten beschouwing gelaten.

Bij demografische kenmerken is er gekeken naar:
- *Geslacht,* ingedeeld in man en vrouw.
- *Leeftijd,* ingedeeld in vijf categorieën: 16-24, 25-39, 40-54, 55-69 en 70+ jaar.
- *Hoogst afgeronde opleidingsniveau,* ingedeeld in drie categorieën: laag (geen opleiding, basisschool/lager onderwijs, vmbo, lbo, vmbo/mavo/(m)ulo, mbo niveau 1), middelbaar (havo, vwo, of mbo niveau 2, 3 of 4) en hoog (hbo of wo).

Bij negatieve emoties en gevoelens is er gekeken naar:
- *Angst,* gemeten op twee verschillende manieren:
  - Meetrondes 1 t/m 7 met de vraag 'Vergeleken met de periode vóór de coronamaatregelen, voelde ik me de afgelopen zeven dagen (1 week): 1) veel minder angstig, 2) minder angstig, 3) hetzelfde, 4) angstiger, 5) veel angstiger, 6) niet van toepassing, ik voel me

niet angstig, 7) weet ik niet. Angst is ingedeeld in twee categorieën: ja (antwoordcategorieën 4 en 5) en nee (antwoordcategorieën 1-3 en 6). Respondenten die aangaven 'weet ik niet' zijn buiten beschouwing gelaten.
  - Meetrondes 8 t/m 12 met de vraag 'Voelde u zich angstig in de afgelopen 7 dagen (1 week)?' met de antwoordcategorieën: 1) voortdurend, 2) meestal, 3) vaak, 4) soms, 5) zelden en 6) nooit. Angst is ingedeeld in twee categorieën: ja (antwoordcategorieën 1-3) en nee (antwoordcategorieën 4-6).
- *Neerslachtigheid,* gemeten op meetrondes 1 t/m 12 met de vraag 'Voelde u zich neerslachtig in de afgelopen 7 dagen (1 week)?' met de antwoordcategorieën: 1) voortdurend, 2) meestal, 3) vaak, 4) soms, 5) zelden en 6) nooit. Neerslachtigheid is ingedeeld in twee categorieën: ja (antwoordcategorieën 1-3) en nee (antwoordcategorieën 4-6).
- *Stress,* gemeten op twee verschillende manieren:
  - Meetrondes 1 t/m 7 met de vraag 'Vergeleken met de periode vóór de coronamaatregelen, voelde ik me de afgelopen zeven dagen (1 week): 1) veel minder gestrest, 2) minder gestrest, 3) hetzelfde, 4) meer gestrest, 5) veel meer gestrest, 6) niet van toepassing, ik voel me niet gestrest, 7) weet ik niet. Stress is ingedeeld in twee categorieën: ja (antwoordcategorieën 4 en 5) en nee (antwoordcategorieën 1-3 en 6). Respondenten die aangaven 'weet ik niet' zijn buiten beschouwing gelaten.
  - Meetrondes 8 t/m 12 met de vraag 'Voelde u zich angstig in de afgelopen 7 dagen (1 week)?' met de antwoordcategorieën: 1) voortdurend, 2) meestal, 3) vaak, 4) soms, 5) zelden en 6) nooit. Angst is ingedeeld in twee categorieën: ja (antwoordcategorieën 1-3) en nee (antwoordcategorieën 4-6).

Data-analyse

We gebruiken alleen beschrijvende statistieken om zicht te krijgen in 1) veranderingen in het alcoholgebruik tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis in Nederland en 2) welke mensen (16+) (veel) meer of (veel) minder alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. Verschillen tussen groepen mensen worden niet statistisch getoetst. Daar zijn een aantal redenen voor. Ten eerste bevat dit cohort per meetronde (erg) veel deelnemers. Daardoor zullen de toetsen op verschillen tussen groepen mensen en/of meetmomenten bijna altijd statistisch significant zijn ($p<0.05$). De grootte van de verschillen is interessanter dan de statistische significantie. Daarnaast is het bij het vergelijken van veranderingen in het alcoholgebruik over tijd in combinatie met negatieve emoties en gevoelens onduidelijk wat de oorzaak is en wat het gevolg is. Bijvoorbeeld: zijn mensen tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis neerslachtiger geworden en zijn ze daarom (veel) meer alcohol gaan drinken, of gaan mensen door de crisis (veel) meer drinken en voelen ze zich daardoor neerslachtiger? Analyses die zowel alcoholgebruik als negatieve emoties en gevoelens in de toetsen meenemen, kijken naar associaties. Het gevaar is echter groot dat resultaten worden toegewezen aan causale effecten. Om deze mogelijke verkeerde interpretatie te voorkomen, is ervoor gekozen om geen statistische toetsen te gebruiken. Om een eerste beeld te krijgen wordt er in deze factsheet daarom naar de beschrijvende data gekeken. Percentages worden gepresenteerd voor alle mensen (16+) die (veel) meer en (veel) minder alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis dan vóór de crisis, met uitsplitsingen naar demografische kenmerken (geslacht, leeftijd en opleidingsniveau) en negatieve emoties en gevoelens (angst, neerslachtigheid en stress), zie Tabel 1 in de bijlagen.

1 Veranderingen in het alcoholgebruik tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis in Nederland

- Het alcoholgebruik is bij de meeste mensen **stabiel** gebleven tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. De stabiliteit was rond de 65 procent over de 12 meetrondes.
- In de eerste twee maanden van de coronacrisis (meetrondes 1-3) rapporteert ongeveer 1 op de 7 respondenten (veel) **meer** alcohol te zijn gaan drinken t.o.v. vóór de crisis. Daarna daalt dit aandeel en vanaf november 2020 (meetronde 8) schommelt dit rond de 1 op de 10 respondenten (zie Figuur 1 en Tabel 2 in de bijlagen).
- Ruim 1 op de 6 respondenten heeft in het eerste halfjaar van de coronacrisis (meetrondes 1-6) aangegeven (veel) **minder** alcohol te zijn gaan drinken t.o.v. vóór de crisis. Daarna neemt dit aandeel toe en stijgt tot ruim een kwart in mei 2021 (meetronde 12; zie Figuur 1 en Tabel 3 in de bijlagen).

Figuur 1. Veranderingen in het alcoholgebruik bij mensen (16+) die (veel) MEER (blauw), EVENVEEL (oranje) en (veel) MINDER (grijs). alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis (%).

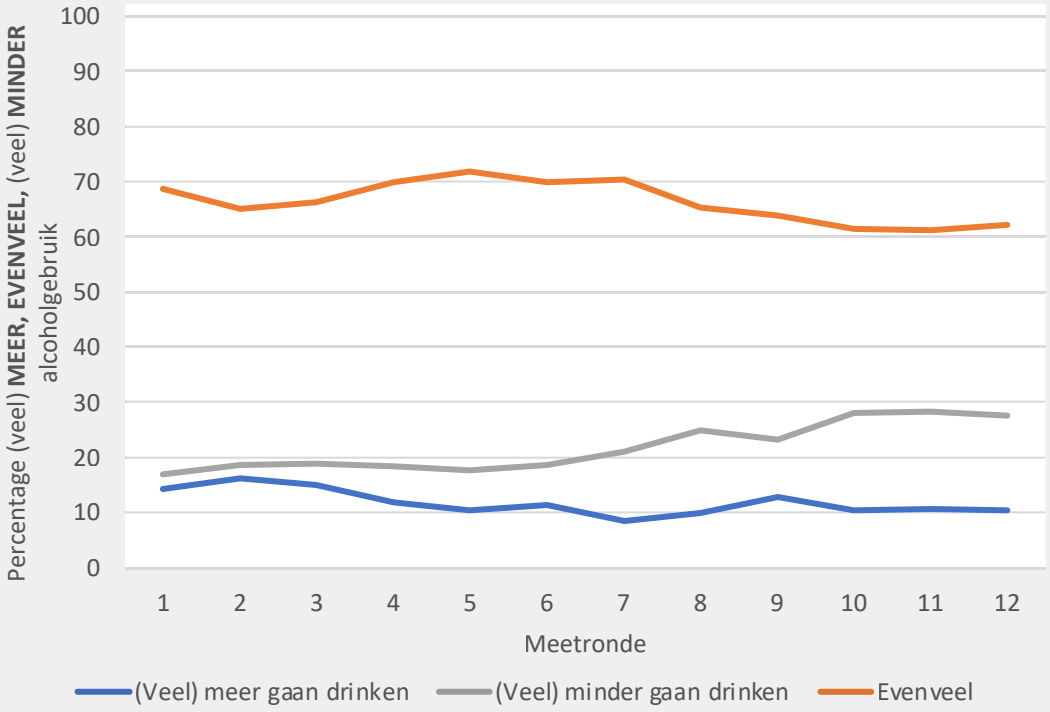

❷ Welke mensen (16+) zijn (veel) meer of (veel) minder alcohol gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis op basis van demografische kenmerken en de aanwezigheid van negatieve emoties en gevoelens?

Uitsplitsingen naar geslacht

- In de eerste drie maanden van de coronacrisis lijken vrouwen iets vaker (veel) **meer** alcohol te zijn gaan drinken dan mannen. Vanaf juni 2020 (meetronde 4) worden de verschillen tussen mannen en vrouwen kleiner en vanaf oktober 2020 schommelt het drinken van (veel) **meer** alcohol bij beide groepen rond de 10 procent (meetrondes 7-12; zie Figuur 2, boven en Tabel 2 in de bijlagen).
- Hoewel mannen bij aanvang van de coronacrisis iets vaker (veel) **minder** alcohol lijken te zijn gaan drinken dan vrouwen, nemen deze verschillen af over tijd. Bij zowel mannen als vrouwen neemt het drinken van (veel) **minder** alcohol t.o.v. vóór de coronacrisis toe naarmate de crisis langer duurt (zie Figuur 2, onder en Tabel 3 in de bijlagen).

Figuur 2. Veranderingen in het alcoholgebruik bij mannen (blauw) en vrouwen (grijs) (16+) die (veel) MEER (figuur boven) en (veel) MINDER (figuur onder) alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis (%).

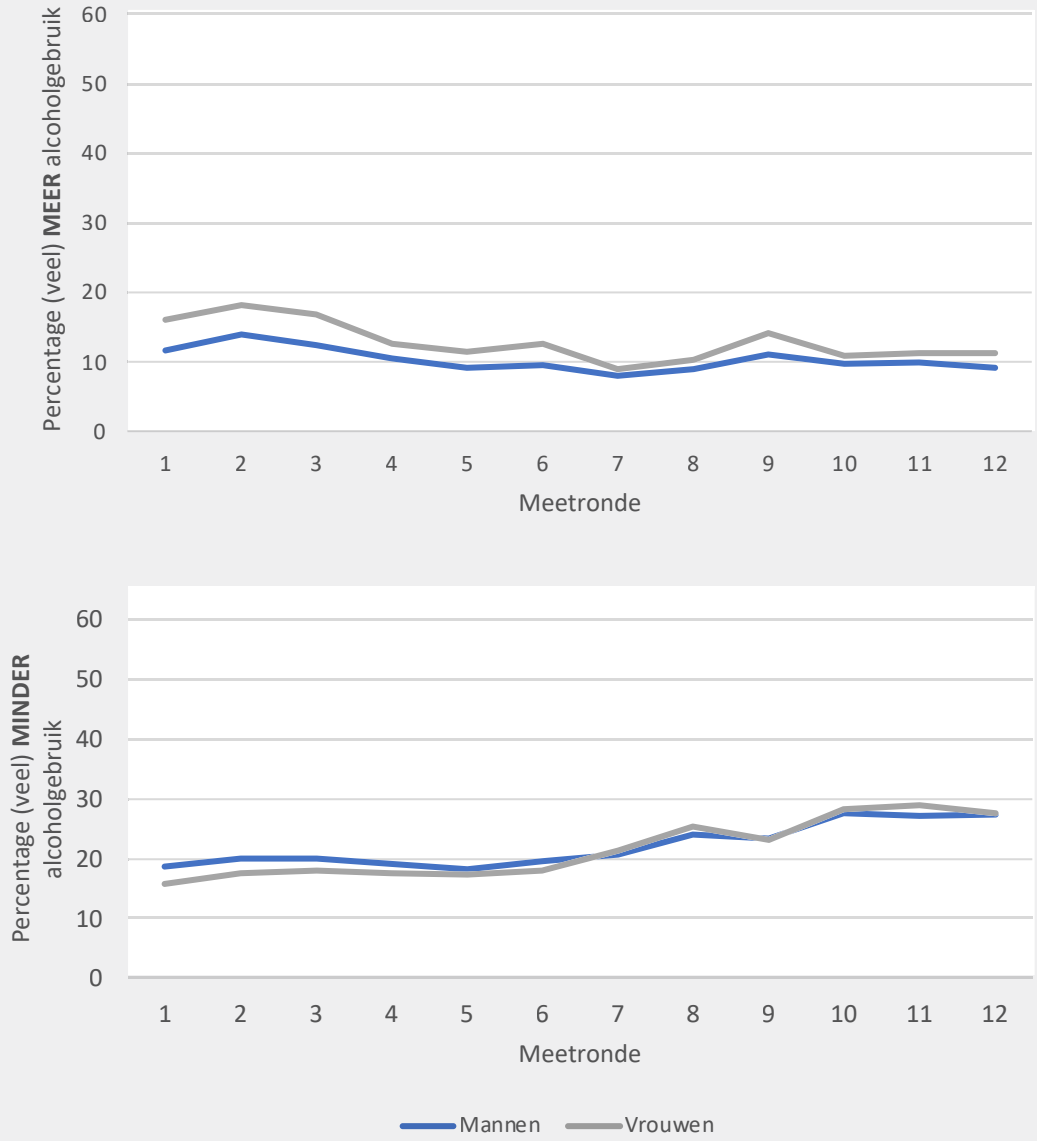

Uitsplitsingen naar leeftijd

- Met het stijgen van de leeftijd lijkt het drinken van (veel) **meer** alcohol t.o.v. vóór de coronacrisis minder vaak voor te komen (Figuur 3, boven en Tabel 2 in de bijlagen). Gedurende de crisis is dit patroon vrij stabiel.
- Ongeveer de helft van de jongeren en jongvolwassenen (16-24 jaar) is (veel) **minder** alcohol gaan drinken tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. Dit lijkt beduidend meer dan in de andere leeftijdsgroepen (zie Figuur 3, onder en Tabel 3 in de bijlagen).
- NB De groep jongeren en jongvolwassenen is ondervertegenwoordigd (*M*=2% over 12 meetrondes) waardoor de meting m.b.t. veranderingen in het alcoholgebruik over tijd bij hen minder stabiel is.

Figuur 3. Veranderingen in het alcoholgebruik bij mensen met verschillende leeftijden (16-24: groen; 25-39: grijs; 40-54: oranje; 55-69: geel; 70+: blauw) die (veel) MEER (figuur boven) en (veel) MINDER (figuur onder) alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis (%).

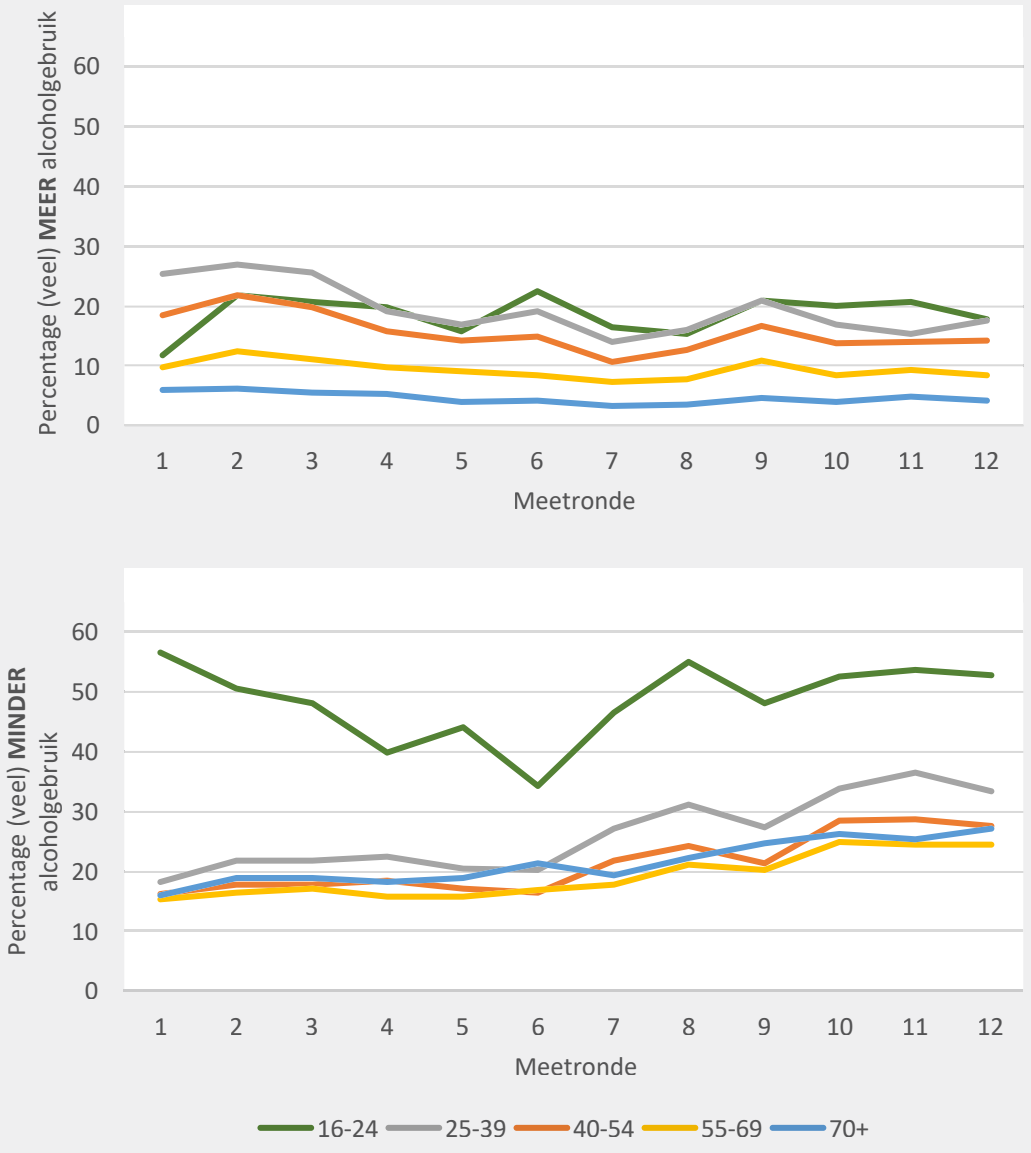

Uitsplitsingen naar opleiding

- Gedurende het eerst jaar van de coronacrisis geeft ongeveer 7 procent van de laagopgeleiden aan (veel) **meer** alcohol te zijn gaan drinken t.o.v. vóór de crisis. Bij middelbaar opgeleiden schommelt het percentage dat (veel) **meer** alcohol is gaan drinken rond de 11 procent. Bij hoogopgeleiden is na een piek van 18 procent in mei 2020 een daling te zien tot oktober 2020 (meetronde 7), waarna het drinken van (veel) meer alcohol lijkt te stabiliseren rond de 11 procent (zie Figuur 4, boven en Tabel 2 in de bijlagen).
- Er lijken nauwelijks verschillen zichtbaar tussen de opleidingsniveaus in het percentage mensen dat (veel) **minder** alcohol is gaan drinken tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. Voor alle opleidingsniveaus geldt dat het drinken van (veel) **minder** alcohol in het eerste halfjaar van de coronacrisis stabiel was, rond de 20 procent, en daarna toeneemt tot ruim een kwart in mei 2020 (zie Figuur 4, beneden en Tabel 3 in de bijlagen).

Figuur 4. Veranderingen in het alcoholgebruik bij mensen (16+) met verschillende opleidingsniveaus (laag: blauw; middelbaar: grijs; hoog: oranje) die (veel) MEER (figuur boven) en (veel) MINDER (figuur onder) alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis (%).

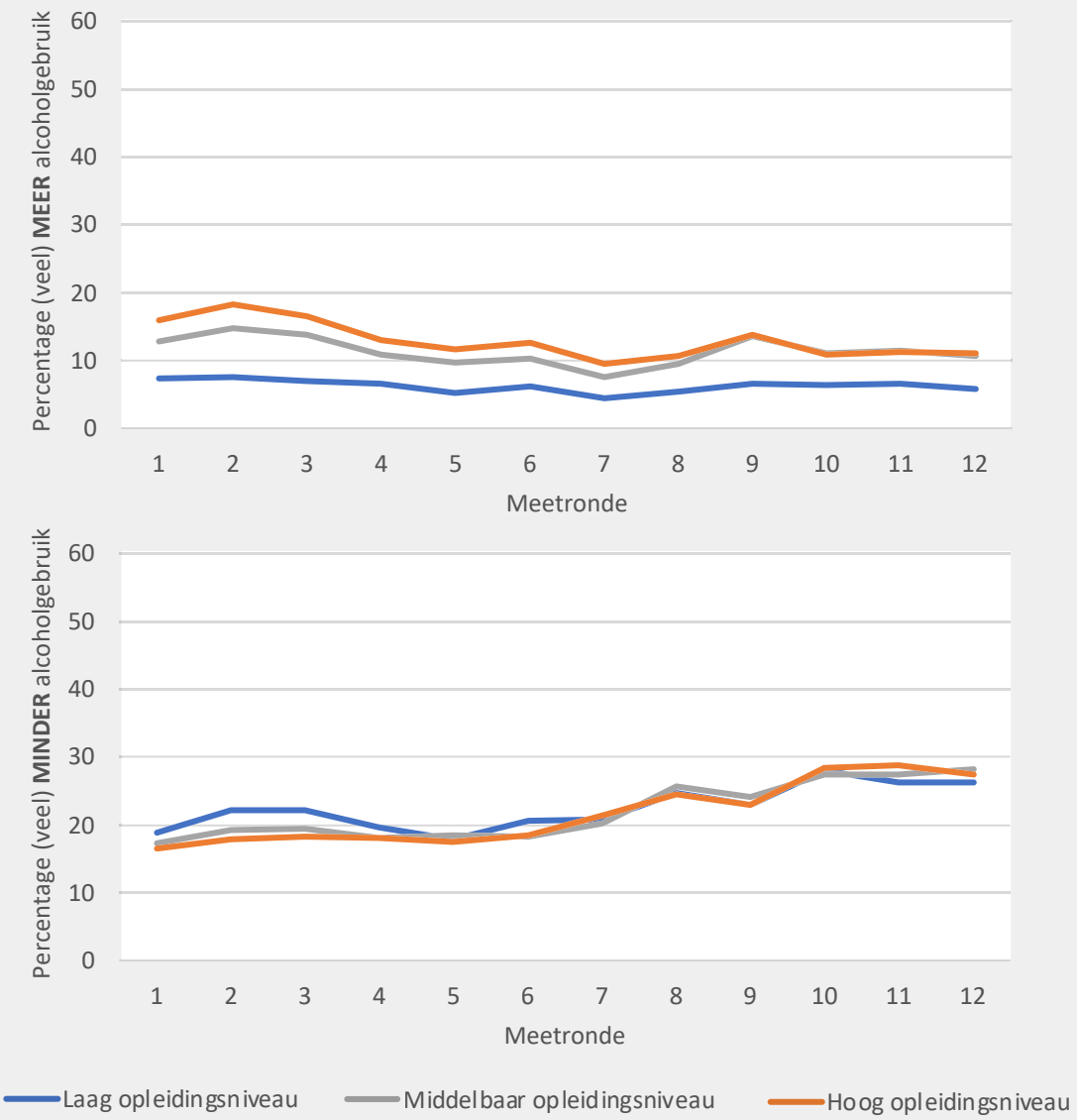

Uitsplitsingen naar negatieve emoties en gevoelens: angst, neerslachtigheid en stress

- Mensen met angst lijken vaker dan mensen zonder angst (veel) **meer** alcohol te zijn gaan drinken tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. In het eerste halfjaar van de crisis rapporteerde ruim 17 procent van de mensen met angst (veel) **meer** alcohol te zijn gaan drinken, daarna is dit toegenomen tot bijna een kwart in mei 2021 (zie Figuur 5 en Tabel 2 in de bijlagen).
- Mensen die neerslachtig zijn, rapporteren ruim twee keer zo vaak (veel) **meer** alcohol te zijn gaan drinken dan mensen die dit niet rapporteren. Hetzelfde geldt voor mensen met stress vergeleken met mensen zonder stress. Deze verschillen lijken behoorlijk stabiel over tijd (zie Figuur 5 en Tabel 2 in de bijlagen).

Figuur 5. Veranderingen in het alcoholgebruik bij mensen (16+) met negatieve emoties en gevoelens die (veel) MEER alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van coronacrisis t.o.v. vóór de crisis (%).

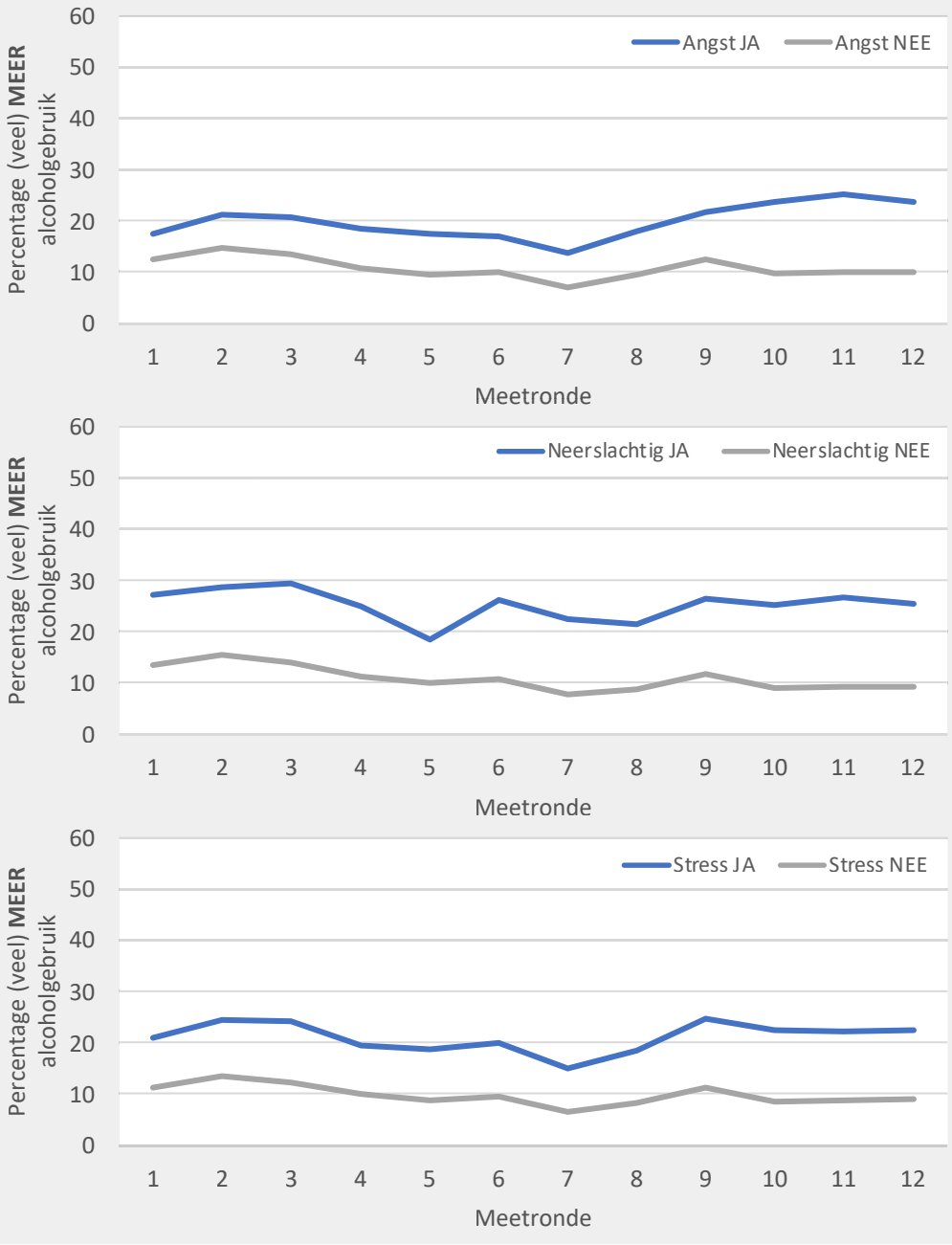

- In het eerste halfjaar van de coronacrisis werd (veel) **minder** alcohol gedronken door ongeveer 1 op de 6 mensen met en zonder angst. Naarmate de tijd vordert neemt het (veel) **minder** drinken van alcohol in beide groepen toe, maar dit lijkt sterker onder mensen met angst vergeleken met mensen zonder angst (zie Figuur 6, boven en Tabel 3 in de bijlagen).
- Er zijn geen duidelijke verschillen zichtbaar tussen mensen met en zonder emoties en gevoelens van neerslachtigheid of stress wat betreft het (veel) **minder** alcohol drinken tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis (zie Figuur 6, midden en onder en Tabel 3 in de bijlagen).

Figuur 6. Veranderingen in het alcoholgebruik bij mensen (16+) met negatieve emoties en gevoelens die (veel) MINDER alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van coronacrisis t.o.v. vóór de crisis (%).

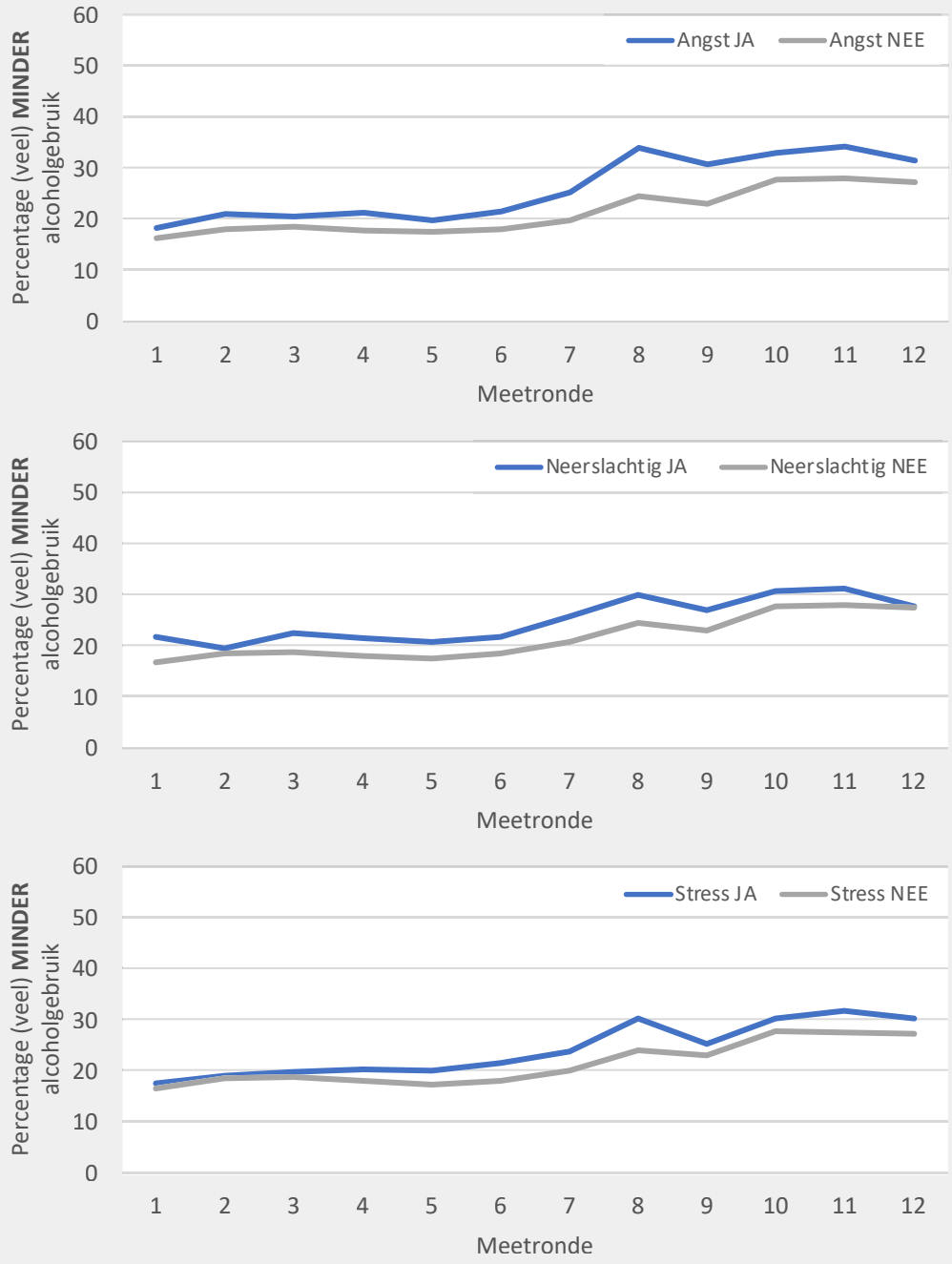

Discussie

Deze factsheet beschrijft hoe het alcoholgebruik tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis is veranderd in Nederland. Daarnaast geeft het zicht op welke mensen (16+) (veel) meer of (veel) minder alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis op basis van demografische kenmerken (geslacht, leeftijd en opleidingsniveau) en de aanwezigheid van negatieve emoties en gevoelens (angst, neerslachtigheid en stress). De resultaten zijn afkomstig uit het vragenlijstonderzoek van de RIVM Corona Gedragsunit en GGD'en naar gedrag, welzijn en draagvlak.

Uit de resultaten blijkt dat de meerderheid van de mensen tijdens de coronacrisis (ongeveer) hetzelfde bleef drinken t.o.v. vóór de crisis (61-72%). Een kleine groep mensen (9-16%) is (veel) meer alcohol gaan drinken, terwijl een grotere groep (17-28%) juist (veel) minder alcohol is gaan drinken. De groep die (veel) minder is gaan drinken leek gedurende het eerste jaar van de crisis toe te nemen. De gevonden resultaten zijn in overeenstemming met de internationale literatuur die laat zien dat de meerderheid van de bevolking stabiele drinkpatronen heeft tijdens (het begin van) de coronacrisis, ondanks de wisselende strengheid van de coronamaatregelen [5-7].

Verder blijkt uit de resultaten dat er bepaalde groepen mensen geïdentificeerd kunnen worden waarbij vaker veranderingen in het alcoholgebruik zijn opgetreden tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. In het begin van de crisis lijken vrouwen iets vaker (veel) meer alcohol te zijn gaan drinken en mannen iets vaker (veel) minder alcohol, maar over tijd zijn deze verschillen kleiner geworden. Wat betreft leeftijd valt op dat met het stijgen van de leeftijd er minder vaak gerapporteerd wordt dat er (veel) meer alcohol wordt gedronken. Daarentegen wordt het drinken van (veel) minder alcohol vaker gerapporteerd door jongeren en jongvolwassenen. Ook lijken er verschillen naar opleidingsniveau te zijn. Laagopgeleiden lijken het minst vaak (veel) meer alcohol te zijn gaan drinken tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. In alle opleidingsniveaus komt (veel) minder alcohol drinken ongeveer even vaak voor. Ten slotte lijken mensen die negatieve emoties en gevoelens rapporteren vaker (veel) meer alcohol te zijn gaan drinken tijdens de coronacrisis t.o.v. daarvoor, vergeleken met mensen die deze emoties en gevoelens niet rapporteerden. Daarentegen wordt het drinken van (veel) minder alcohol vaker gerapporteerd door mensen met angst. Hierbij is het belangrijk om in gedachten te houden dat het gaat om veranderingen in het alcoholgebruik tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de coronacrisis, niet om het daadwerkelijke gebruik. Het is dus onduidelijk hoeveel standaardglazen alcohol mensen tijdens de coronacrisis hebben gedronken t.o.v. vóór de crisis. Veranderingen in het alcoholgebruik lijken het meest zichtbaar bij mensen met negatieve emoties en gevoelens. Deze resultaten komen overeen met de internationale literatuur die laat zien dat mensen met angst, depressie en stress (veel) meer alcohol zijn gaan drinken tijdens de coronacrisis, terwijl veranderingen in het alcoholgebruik naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau minder eenduidig zijn [6, 7].

Het is zorgwekkend dat voornamelijk de groep mensen met negatieve emoties en gevoelens (veel) meer alcohol is gaan drinken tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. Uit onderzoek is bekend dat negatieve emoties en gevoelens door de coronacrisis collectief zijn toegenomen [8, 9], vooral als gevolg van social distancing (afstand houden) en doordat mensen minder buitenshuis komen [10]. Er zijn aanwijzingen dat negatieve emoties en gevoelens geassocieerd zijn met een toename in het alcoholgebruik [2], zeker bij mensen die alcohol gebruiken om met deze emoties en gevoelens om te kunnen gaan (coping is hun drinkmotief) [11, 12]. Mogelijk heeft eenzelfde proces ook hier plaatsgevonden en verklaart dat waarom mensen met negatieve emoties en gevoelens (veel) meer alcohol zijn gaan drinken tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. Omdat alcoholgebruik op zichzelf ook angst, neerslachtigheid en stress kan veroorzaken [4], kunnen mensen die alcohol drinken om met deze negatieve emoties en gevoelens om te gaan in een vicieuze cirkel komen. Daarnaast blijkt uit internationaal onderzoek dat mensen die dagelijks alcohol dronken vóór de coronacrisis, ook vaker meer zijn gaan drinken tijdens de crisis [13].

Het is een positieve ontwikkeling dat bepaalde groepen mensen, zoals jongeren en jongvolwassenen, (veel) minder alcohol zijn gaan drinken tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. De toename in (veel) minder alcoholgebruik is te zien vanaf oktober 2020 (meetronde 7), wat samenvalt met het moment van aanscherping van de coronamaatregelen in Nederland [14]. Vanaf deze periode was er sprake van een (gedeeltelijke) lockdown waarin de horeca, uitgaansgelegenheden en niet-essentiële winkels (gedeeltelijk) gesloten waren. Hierdoor is de beschikbaarheid van alcohol afgenomen, wat er mogelijk toe heeft bijgedragen dat met name jongeren en jongvolwassenen (veel) minder alcohol zijn gaan drinken buitenshuis. Indien jongeren en jongvolwassenen hun gebruik buitenshuis niet hebben vervangen voor gebruik

binnenshuis, dan is het aannemelijk dat hun totale alcoholgebruik is afgenomen door de aanscherping van de coronamaatregelen. Dit zal verder onderzocht moeten worden, evenals de mate waarin jongeren en jongvolwassenen andere genotmiddelen tijdens de cornacrisis zijn gaan gebruiken.

Het is opvallend dat mensen met angst vaker zowel (veel) meer als (veel) minder alcohol zijn gaan drinken dan mensen zonder angst tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. Uit onderzoek blijkt dat alcohol soms wordt gedronken als copingstrategie, bijvoorbeeld om te kunnen omgaan met angst [11, 12]. Mogelijk speelt dat een rol bij het (veel) meer alcohol drinken. Ook kwam (veel) minder alcohol drinken vaker voor bij mensen met dan zonder angst, vooral in de tweede helft van het coronajaar. Mogelijk speelt kennis over de invloed van alcohol op COVID-19 een rol, maar dit zal verder onderzocht moeten worden. Zo blijkt uit onderzoek dat overmatig[1] en zwaar drinken[2] tot gevolg heeft dat het immuunsysteem slechter functioneert waardoor de weerstand lager wordt [15-17].

Het zal verder onderzocht moeten worden of diegenen die (veel) minder alcohol zijn gaan drinken tijdens de coronacrisis blijvend hun alcoholgebruik kunnen verminderen of er zelfs ermee stoppen ná de crisis, of dat zij hun gebruik weer terugbrengen of zelfs verhogen vergeleken met vóór de crisis. Tijdens de coronacrisis is er een enorme vraag naar sociale interacties ontstaan en hebben mensen over het algemeen geld gespaard. Na maanden van coronamaatregelen is het aannemelijk dat met name jongeren en jongvolwassenen ná de crisis behoefte hebben om te feesten om alle zorgen te vergeten. Het ingaan van een fase van postpandemische euforie brengt nieuwe uitdagingen met zich mee op het gebied van alcoholpreventie [18].

Sterke en zwakke punten van het onderzoek

De resultaten zijn gebaseerd op een grote groep respondenten uit Nederland van 16 jaar en ouder en beschrijft hoe het alcoholgebruik tijdens de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis bij hen is veranderd over tijd. Daarnaast is er ook gekeken welke groepen mensen (veel) meer en (veel) minder alcohol zijn gaan drinken, wat nog niet eerder in Nederland is gedaan.

Er zijn ook verschillende beperkingen aan dit onderzoek. Zo gebruikt het onderzoek alleen beschrijvende statistiek en zijn verschillen tussen groepen niet getoetst op significantie. Ook is de gebruikte steekproef niet representatief voor de algemene bevolking in Nederland. Zo is de groep jongeren en jongvolwassenen in de leeftijd van 16 t/m 24 jaar ondervertegenwoordigd (*M*=2% over 12 meetrondes) en de groep hoogopgeleiden oververtegenwoordigd (*M*=64% over 12 meetrondes). Daarnaast konden mensen zich vrijwillig aanmelden om met dit onderzoek mee te doen, waardoor er mogelijk sprake is van selectieve instroom. Hierdoor kunnen de onderzoeksresultaten niet gegeneraliseerd worden naar de algemene bevolking in Nederland. Verder kan er niet gesproken worden over veranderingen van het alcoholgebruik over tijd tijdens de coronacrisis, omdat het alcoholgebruik iedere meetronde wordt vergeleken met de periode vóór de crisis. De beantwoording van de vraag verschilt hierdoor mogelijk ook over tijd, door een steeds langere periode tussen het alcoholgebruik vóór en tijdens de crisis wat respondenten moeten vergelijken.

Alcoholpreventie

Dit onderzoek biedt een aantal aanknopingspunten voor preventieactiviteiten voor risicogroepen van (problematisch) alcoholgebruik tijdens de coronacrisis. Uit de resultaten blijkt dat mensen met negatieve emoties en gevoelens (angst, neerslachtigheid en stress) vaker (veel) meer alcohol zijn gaan drinken dan mensen zonder negatieve emoties en gevoelens tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór de crisis. Vervolgonderzoek met data waarin getoetst kan worden of er significante verschillen tussen deze groepen zijn en welke mechanismen onderliggend zijn, wordt aangeraden. Het identificeren van risicogroepen van (problematisch) alcoholgebruik is belangrijk, zodat tijdig adequate hulp kan worden geboden. (Zorg)professionals spelen een belangrijke rol om het (problematisch) alcoholgebruik bij deze risicogroepen vroegtijdig te signaleren en bespreekbaar te maken en hen eventueel door te verwijzen naar de verslavingszorg. Ook is het relevant dat zij de risicogroepen verwijzen naar een passend aanbod van laagdrempelige (online) alcoholinterventies (zie: www.allesoverdrinken.nl) en bewezen (kosten)effectieve (beleids)maatregelen. Voor beleidsmedewerkers van gemeenten en GGD'en is meer informatie over de aanpak van (problematisch) alcoholgebruik en interventies beschikbaar bij het loket Gezond Leven [19].

1 Overmatig drinken: het drinken van meer dan 14 (vrouwen) of 21 (mannen) glazen per week.

2 Zwaar drinken: het drinken van minstens één keer per week ten minste 4 (vrouwen) of 6 (mannen) glazen alcohol op één dag.

Conclusie

Dit onderzoek laat zien dat de meeste mensen hun alcoholgebruik tijdens het eerste jaar van de coronacrisis niet hebben veranderd t.o.v. vóór de crisis, of minder zijn gaan drinken. De mensen die door de crisis (veel) minder alcohol zijn gaan drinken zouden dit patroon ook op de lange termijn kunnen blijven vasthouden. Aannemelijk is dat hun alcoholgebruik weer toeneemt als de drinkomgeving weer gaat lijken op die van vóór de coronacrisis. Er zijn ook risicogroepen te identificeren die (veel) meer alcohol zijn gaan drinken, met name mensen met negatieve emoties en gevoelens. Het is essentieel om risicogroepen te ondersteunen door vroegtijdig een passend aanbod van laagdrempelige (online) alcoholinterventies en bewezen (kosten) effectieve (beleids)maatregelen aan te bieden.

Bijlagen

Tabel 1: Steekproefkenmerken van de respondenten, weergegeven in aantallen en percentages.

Meetronde		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Totaal	N	13.886	12.101	12.804	11.430	10.838	11.687	10.773	12.080	12.242	11.409	11.097	10.492
Geslacht													
Mannen	n	5.872	5.322	5.650	5.086	4.887	4.933	4.595	5.110	5.070	4.855	4.758	4.478
	%	42,3	44,0	44,1	44,5	45,1	42,2	42,7	42,3	41,4	42,6	42,9	42,7
Vrouwen	n	8.011	6.777	7.149	6.342	5.949	6.747	6.175	6.965	7.170	6.551	6.336	6.012
	%	57,7	56,0	55,8	55,5	54,9	57,7	57,3	57,7	58,6	57,4	57,1	57,3
Leeftijd													
16-24	n	237	220	218	166	127	240	176	331	272	244	227	157
	%	1,7	1,8	1,7	1,5	1,2	2,1	1,6	2,7	2,2	2,1	2,0	1,5
25-39	n	2.289	1.813	1.881	1.475	1.298	1.908	1.618	2.069	1.922	1.704	1.659	1.405
	%	16,5	15,0	14,7	12,9	12,0	16,3	15,0	17,1	15,7	14,9	14,9	13,4
40-54	n	4.142	3.537	3.738	3.222	2.970	3.157	2.869	2.996	3.213	2.942	2.822	2.666
	%	29,8	29,2	29,2	28,2	27,4	27,0	26,6	24,8	26,2	25,8	25,4	25,4
55-69	n	4.599	4.137	4.476	4.140	4.030	4.101	3.871	4.240	4.320	4.143	4.031	3.959
	%	33,1	34,2	35,0	36,2	37,2	35,1	35,9	35,1	35,3	36,3	36,3	37,7
70+	n	2.619	2.394	2.491	2.427	2.413	2.281	2.239	2.444	2.515	2.376	2.358	2.305
	%	10,0	19,8	19,5	21,2	22,3	19,5	20,8	20,2	20,5	20,8	21,2	22,0
Opleiding													
Laag	n	1.391	1.214	1.281	1.181	1.159	1.102	1.066	1.209	1.205	1.145	1.090	1.066
	%	10,0	10,0	10,0	10,3	10,7	9,4	9,9	10,0	9,8	10,0	9,8	10,2
Middel-baar	n	3.465	2.972	3.163	2.798	2.630	2.853	2.628	2.990	3.044	2.870	2.747	2.551
	%	25,0	24,6	24,7	24,5	24,3	24,4	24,4	24,8	24,9	25,2	24,8	24,3
Hoog	n	8.916	7.797	8.250	7.345	6.938	7.624	6.967	7.760	7.867	7.270	7.138	6.756
	%	64,2	64,4	64,4	64,3	64,0	65,2	64,7	64,2	64,3	63,7	64,3	64,4
Negatieve emoties en gevoelens													
Angst	n	5.038	2.895	2.335	1.611	1.243	2.090	2.484	524	542	526	492	375
	%	36,3	23,9	18,2	14,1	11,5	17,9	23,1	4,3	4,4	4,6	4,4	3,6
Neer-slachtig	n	799	662	700	503	437	536	607	984	919	1.106	991	714
	%	5,8	5,5	5,5	4,4	4,0	4,6	5,6	8,1	7,5	9,7	8,9	6,8
Stress	n	4.263	3.119	2.842	2.081	1.674	2.153	2.606	4.263	1.717	1.431	1.609	1.632
	%	30,7	25,8	22,2	18,2	15,4	18,4	24,2	35,3	14,0	12,5	14,5	15,6

Tabel 2: Mensen (16+) die (veel) MEER alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór crisis, weergegeven in percentages.

Meetronde	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Totaal	14,2	16,3	14,9	11,8	10,4	11,4	8,5	9,8	12,9	10,4	10,7	10,4
Geslacht												
Mannen	11,6	13,9	12,4	10,6	9,1	9,6	8,0	9,0	11,1	9,7	9,9	9,2
Vrouwen	16,1	18,2	16,8	12,7	11,4	12,6	8,9	10,3	14,2	11,0	11,3	11,2
Leeftijd												
16-24	11,8	21,8	20,6	19,9	15,7	22,5	16,5	15,4	21,0	20,1	20,7	17,8
25-39	25,3	27,0	25,5	19,1	17,0	19,1	14,0	16,0	21,0	17,0	15,4	17,6
40-54	18,4	21,8	19,9	15,7	14,3	15,0	10,7	12,7	16,6	13,8	14,0	14,3
55-69	9,8	12,5	11,1	9,7	9,0	8,4	7,3	7,8	10,9	8,5	9,4	8,5
70+	6,0	6,1	5,6	5,2	4,0	4,1	3,4	3,6	4,6	4,0	4,9	4,1
Opleiding												
Laag	7,4	7,6	7,0	6,5	5,2	6,2	4,4	5,3	6,6	6,4	6,6	5,8
Middelbaar	12,7	14,7	13,7	10,9	9,6	10,3	7,6	9,5	13,6	11,1	11,4	10,7
Hoog	16,0	18,3	16,5	13,0	11,6	12,6	9,5	10,6	13,7	10,8	11,2	11,0
Negatieve emoties en gevoelens												
Angst	17,5	21,2	20,8	18,5	17,4	17,1	13,7	18,1	21,8	23,8	25,2	23,7
(nee)	12,4	14,8	13,5	10,7	9,5	10,1	6,9	9,4	12,5	9,8	10,1	9,9
Neerslachtig	27,2	28,7	29,4	25,0	18,5	26,3	22,4	21,5	26,4	25,2	26,6	25,4
(nee)	13,4	15,6	14,0	11,2	10,0	10,7	7,7	8,7	11,8	8,9	9,2	9,3
Stress	20,9	24,5	24,3	19,5	18,8	20,0	14,9	18,6	24,8	22,6	22,2	22,6
(nee)	11,3	13,4	12,2	10,0	8,8	9,5	6,5	8,3	11,3	8,4	8,7	8,9

Tabel 3: Mensen (16+) die (veel) MINDER alcohol zijn gaan drinken tijdens het eerste jaar van de coronacrisis t.o.v. vóór crisis, weergegeven in percentages.

Meetronde	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Totaal	16,9	18,7	18,9	18,3	17,7	18,6	21,0	24,8	23,2	28,0	28,2	27,5
Geslacht												
Mannen	18,6	20,0	20,0	19,1	18,2	19,5	20,6	24,0	23,4	27,7	27,1	27,4
Vrouwen	15,7	17,6	18,1	17,6	17,3	18,0	21,3	25,4	23,1	28,3	29,0	27,5
Leeftijd												
16-24	56,5	50,5	48,2	39,8	44,1	34,2	46,6	55,0	48,2	52,5	53,7	52,9
25-39	18,3	21,8	21,9	22,4	20,4	20,3	27,1	31,2	27,4	33,9	36,6	33,3
40-54	16,3	17,7	17,7	18,5	17,2	16,5	21,7	24,3	21,3	28,5	28,8	27,7
55-69	15,3	16,4	17,2	15,8	15,7	17,0	17,7	21,1	20,3	24,9	24,4	24,5
70+	16,0	18,8	18,9	18,2	18,9	21,3	19,4	22,3	24,7	26,3	25,3	27,1
Opleiding												
Laag	18,8	22,2	22,2	19,7	17,8	20,6	20,8	24,6	23,0	27,9	26,3	26,3
Middelbaar	17,3	19,2	19,5	18,0	18,5	18,2	20,2	25,7	24,0	27,5	27,5	28,1
Hoog	16,5	17,8	18,2	18,1	17,5	18,5	21,4	24,5	23,0	28,3	28,7	27,4
Negatieve emoties en gevoelens												
Angst	18,3	21,1	20,6	21,2	19,8	21,5	25,2	34,0	30,6	32,9	34,3	31,5
(nee)	16,2	18,0	18,5	17,7	17,4	17,9	19,8	24,4	22,9	27,8	27,9	27,3
Neerslachtig	21,8	19,5	22,4	21,5	20,8	21,8	25,7	29,9	27,0	30,7	31,1	27,6
(nee)	16,7	18,6	18,7	18,1	17,6	18,5	20,7	24,4	22,9	27,7	27,9	27,5
Stress	17,6	18,9	19,7	20,2	20,1	21,6	23,8	30,3	25,3	30,3	31,7	30,3
(nee)	16,6	18,6	18,7	17,9	17,3	17,9	20,1	23,9	22,9	27,7	27,5	27,1

Trimbos instituut

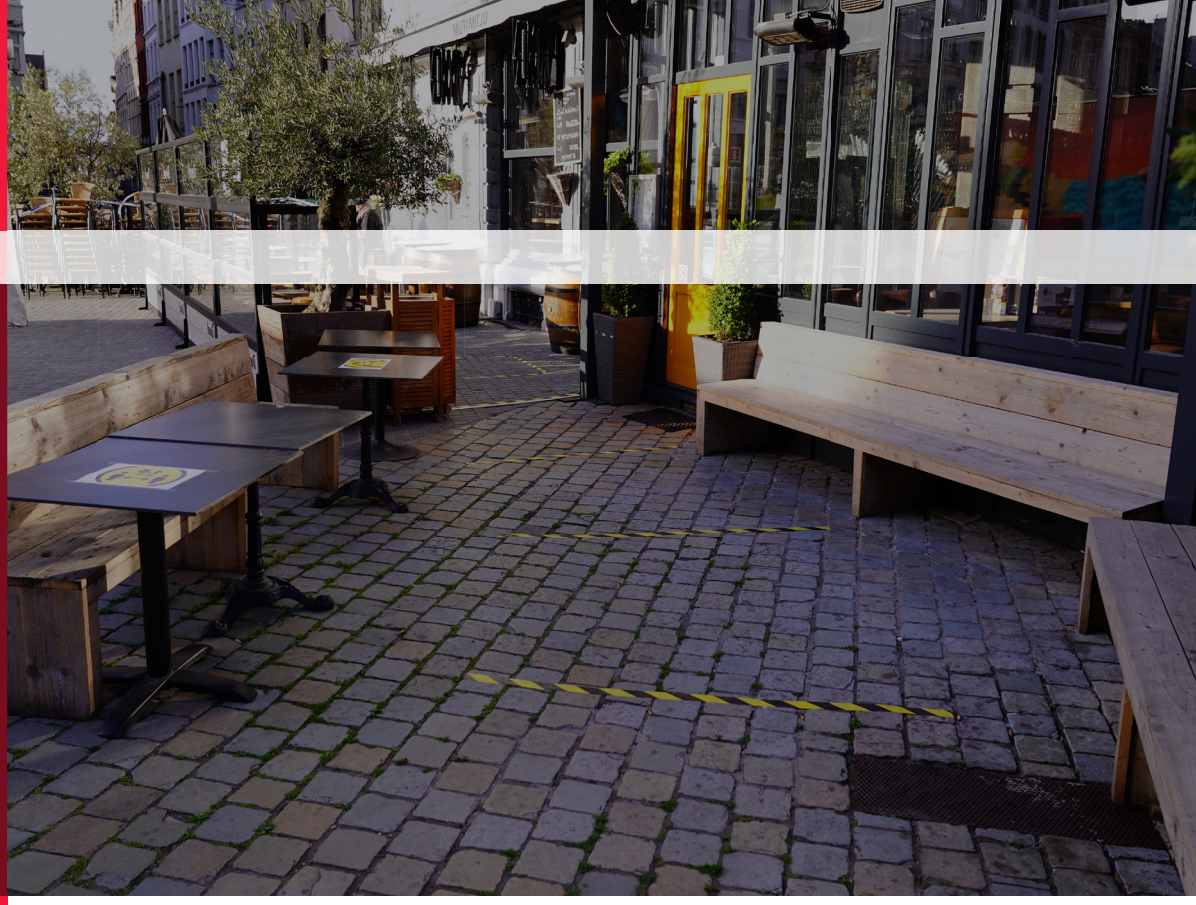

Colofon

Trimbos-instituut
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030 – 297 11 00

Auteurs
Carmen Voogt
Koen Smit
Marlous Tuithof
Maarten Schipper (RIVM)
Thijs Nielen (RIVM)

Met dank aan
Ninette van Hasselt

Vormgeving en productie
Canon Nederland N.V.

Beeld
Gettyimages.nl
Personen afgebeeld in deze uitgave zijn modellen en hebben geen relatie tot het onderwerp van deze uitgave of ieder onderwerp binnen het onderzoeksdomein van het Trimbos-instituut.

De uitgave is te downloaden via www.trimbos.nl/webwinkel. Artikelnummer AF1960.

© 2022, Trimbos-instituut, Utrecht.
Tekst uit deze publicatie mag worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding. Deze uitgave mag worden verveelvoudigd voor eigen of intern gebruik.

Referenties

1. RIVM. (2022, 4, 3). *Gedragswetenschappelijk onderzoek COVID-19. RIVM*. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek.
2. De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine, 131*, 131-146.
3. RIVM. (2022, 02, 04). *Gedragswetenschappelijk onderzoek COVID-19 - Resultaten onderzoek gedragsregels en welbevinden - Over dit onderzoek*. RIVM. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/over-dit-onderzoek.
4. CBS. (2022). Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor. Geraadpleegd op 11 maart 2022, van https://www.vzinfo.nl/alcoholgebruik/leeftijd-en-geslacht-volwassenen.
5. Callinan, S., Smit, K., Mojica-Perez, Y., D'Aquino, S., Moore, D., & Kuntsche, E. (2021). Shifts in alcohol consumption during the COVID-19 pandemic: early indications from Australia. *Addiction, 116*(6), 1381-1388.
6. Schmidt, R. A., Genois, R., Jin, J., Vigo, D., Rehm, J., & Rush, B. (2021). The early impact of COVID-19 on the incidence, prevalence, and severity of alcohol use and other drugs: A systematic review. *Drug and alcohol dependence, 228*, 109065.
7. Acuff, S. F., Strickland, J. C., Tucker, J. A., & Murphy, J. G. (2022). Changes in alcohol use during COVID-19 and associations with contextual and individual difference variables: A systematic review and meta-analysis. *Psychology of Addictive Behaviors, 36*(1), 1.
8. Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., ... & Hu, S. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA network open, 3*(3), e203976-e203976.
9. Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S., & Ho, R. C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International journal of environmental research and public health, 17*(5), 1729.
10. Calina, D., Hartung, T., Mardare, I., Mitroi, M., Poulas, K., Tsatsakis, A., ... & Docea, A. O. (2021). COVID-19 pandemic and alcohol consumption: Impacts and interconnections. *Toxicology Reports*.
11. Turner, S., Mota, N., Bolton, J., & Sareen, J. (2018). Self-medication with alcohol or drugs for mood and anxiety disorders: A narrative review of the epidemiological literature. *Depression and anxiety, 35*(9), 851-860.
12. Vorspan, F., Mehtelli, W., Dupuy, G., Bloch, V., & Lépine, J. P. (2015). Anxiety and substance use disorders: co-occurrence and clinical issues. *Current psychiatry reports, 17*(2), 4.
13. Alcoholchange (2020). Geraadpleegd op 9 maart 2022, van https://alcoholchange.org.uk/blog/2020/covid19-drinking-during-lockdown-headline-findings.
14. RIVM (2022, 2, 26). Tijdlijn van coronamaatregelen in 2020. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/tijdlijn-maatregelen-covid.
15. Meijerink, M., Pelle, T., de Frel. D. L., Bosch-Elberse, K. E. M., van Bilsen, J. H. M. (2021). Invloed van leefstijlfactoren op de vatbaarheid, ziektebeloop en herstel van COVID-19. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van https://www.zonmw.nl/fileadmin/zonmw/documenten/Corona/Rapportage_Leefstijl_en_COVID-19.pdf.
16. Sarkar, D., Jung, M. K., & Wang, H. J. (2015). Alcohol and the immune system. Alcohol research: current reviews, 37(2), 153.
17. Afshar, M., Richards, S., Mann, D., Cross, A., Smith, G. B., Netzer, G., ... & Hasday, J. (2015). Acute immunomodulatory effects of binge alcohol ingestion. Alcohol, 49(1), 57-64.
18. Bilderbeek, B. & Spronk, D. (2021). Corona, middelengebruik en het nieuwe uitgaan. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van https://www.trimbos.nl/aanbod/webwinkel/af1869-corona-middelengebruik-en-het-nieuwe-uitgaan/.
19. RIVM. (2022). *Integrale aanpak van alcoholproblemen | Loketgezondleven.nl / Interventies alcohol | Loketgezondleven.nl*. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van https://www.loketgezondleven.nl/gezondheidsthema/alcohol/integrale-aanpak.